

A száz éve született Cserés Miklós és a rádió művészete

A rendezők között minden bizonnyal a rádiós műfaj művelőie a leghálátlanabb szerep, hiszen a színpadi művek létrehozói vagy a filmek alkotói általában ismert személyek, akiknek nevét viszontlátjuk plakátokon és stáblistákon, fotóikkal találkozunk újságokban és a színházak falain. A rádiórendező azonban jószerivel a stúdióban él és munkásságának eredményességét éppen az dicséri, hogy észrevétlen marad.

A hazai rádiózás meghatározó személyisége volt a száz éve született, Cserés Miklós, aki 1914. február 2-án látta meg a napvilágot a Szerencstől nem messze fekvő Tiszaladányban. Iskoláit Tokajban, Nyíregyházán és Sárospatakon járta. Ez utóbbi városban öt évet töltött: a tanítóképzőt 1928–33 között végezte el, az utolsó három tanévben évfolyamelsőként, jeles minősítésű képesítővizsgával. 1932/33-ban a Comenius Önképzőkör ifjúsági elnöke volt. A város nemcsak a képzős évek miatt vált számára meghatározóvá, de itt látott először színdarabot is, egy utazó társulat előadásában. „*Az utolsó Verebély-lány* című Ábrahám Pál – Harmath Imre operettet játszották. Egy igazi limonádé darabot. Bár igen gyenge produkció volt, de nekem mégis ez jelentette az első színházi élményt. Varázslatos erővel hatott rám, amit láttam; elgondolkoztam a színpad és valóság, az élet és játék ellentmondásain.” – emlékezett később. Érettségi után Szegeden tanult tovább, magyar-német szakon. A kor gyakorlatára jellemzően egyetemistaként külföldön is megfordult: három szemesztert Münchenben és Berlinben töltött. Ez utóbbi város volt színháztudományi kutatásainak helyszíne is, amelynek nyomán 1939-ben Szegeden, Sík Sándor esztétika professzornál bölcsészdoktori címet szerzett *A német impresszionista dráma típusai* című értekezésével. Így lett belőle „Cserés doktor”, ahogyan későbbi munkahelyén, a Magyar Rádióban mindenki ismerte és szólította.

Mindenképpen színházi területen kívánt elhelyezkedni, ezért dolgozatát elküldte Németh Antalnak, a Nemzeti Színház igazgatójának, aki egyben a Magyar Rádió dramaturgiai vezetője is volt. Így amikor 1941-ben megüresedett egy dramaturg álláshely a rádióban, Németh azonnal értesítette a fiatal tanárt és állást ajánlott neki. Cserés 1942. március 1-jén lépett be a Magyar Rádióhoz, amelynek 1979-ig munkatársa maradt. A közel négy évtizedet csupán rövid időre szakította meg átszervezésből fakadó munkahelyváltás: 1956–58 között a Magyar Televízió állományába tartozott, ahol szintén dramaturgként működött.

A rádió irodalmi osztályán két, szintén Sárospatakhoz kötődő jeles irodalmárral dolgozott együtt hosszabb-rövidebb ideig. Cs. Szabó László esszéíró 1935–44 között működött a rádióban, majd Angliába emigrált. Élete végén könyvtárát a pataki kollégiumnak adományozta, sírja is a városban található. Az egykori pataki diák és tanár Képes Géza költő, műfordító pedig 1946–54-ig volt Cserés munkatársa.

Vitathatatlan tény, hogy a magyar rádiózás történetében a hangjáték gyakorlati dramaturgiájának kialakítása terén Cserés Miklós úttörő munkát végzett. Rendezésében mintegy 3000 hangjáték sugárzására került sor. Egyaránt sikerrel alkalmazta rádióra klasszikus drámák és regények változatait, mint ahogy a kifejezetten rádiójátékként készült művek gondozását is magas szinten művelte. Rendezéseit kilenc alkalommal ismerték el Nívódíjjal: Hemingway: *Az öreg halász és a tenger* (adaptációért és rendezésért, 1961); Vörösmarty Mihály: *A bujdosók*; Arisztophanész: *Nőuralom* (rendezésért, 1963); Sánta Ferenc: *Hűsz óra* (adaptációért és rendezésért, 1964); Günter Eich: *Pillantás Velencére*; Shuji Terayama: *Yamamba* (Nemzetközi Rádiójáték Fesztiválon bemutatott darabok) (rendezésért, 1966); Gogol: *Az örült naplója* (adaptációért és rendezésért, 1966); Radnóti Miklós dokumentumműsor (rendezésért, 1969); Babits Mihály: *Halálfiái* (rendezésért, 1970);

Aszlányi Károly: *Hét pofon* (rendezésért, 1971); Sütő András: *Anyám könnyű álmot ígér*; Maróti Lajos: *A kolostor* (rendezésért, 1972).

De nemcsak hangjáték dramaturgiai munkássága, hanem a rádiószínházzal foglalkozó elméleti-esztétikai művei is kiemelkedő jelentőségűek. Számos cikke, tanulmánya mellett 1948-ben jelent meg a *Láthatatlan színház. A rádiójáték dramaturgiája* c. könyve (Parnasszus Könyvtár, Budapest), 1962-ben a *Rádiószínház – televíziószínház* (Gondolat Könyvkiadó), 1964-ben *A rádiószerű rádió. Az alapfogalmakról* (Rádió és Televízió Szakkönyvtár 3. szám, MRT), s végül – mintegy szintézisként – a *Rádióesztétika. Tanulmány a rádiószínházról* (Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1974).

A prózai és verses rádiós műsorokban való közreműködés alkalmassági megítélésében a már a 40-es évektől részt vett. (A színész Pándy Lajos a vizsgabizottsági elnöki bölcsességét dicséri emlékiratában [*Súgó példány*. Gondolat Könyvkiadó, 1989. 144. o.]). 1970-től kezdve bekapcsolódott a riporterek és bemondók továbbképzésébe. Jelentős volt módszertani tevékenysége is, 1969–74-ig – rendezői feladataival párhuzamosan – a Tömegkommunikációs Kutatóközpont kiadói és dokumentációs osztályvezetőjeként dolgozott.

A színházi szakma számára egyszemélyes intézmény volt, neve egyet jelentett a szigorú minőséggel, a kulturális értékeremtéssel, a tudatos közönségneveléssel. Szinte benne testesült meg a rádió irodalmi nevelő és művelő funkciója. Szerteágazó munkásságát állami és szakmai díjakkal is elismerték: Jászai Mari-díj (1964), Erdemes Művész (1974), a MR Ezüst Antenna-díja (életművéért, 1979).

Ezzel együtt – vagy talán éppen emiatt – irigyei, s főleg a hetvenes évek második felétől ellenlábasai is akadtak. Néhány „ifjú titán” szemében csak „a helyet foglalta”. A mind nehezebb munkahelyi légkört megtapasztalva Cserés Miklós 1979-ben maga kérte nyugdíjazását. E körülmények is közrejátszottak abban, hogy ezután igen hamar, 1981. október 15-én elhunyt. Sírjánál a magyar színésztársadalom nevében Sinkovits Imre többek között e szavakkal búcsúztatta: „Szerény, csendes, tiszteletet parancsoló lényed, mely évtizedeken keresztül átélte a változások, divatok legkülönféle viharát, mindig biztonságot jelentett nekünk (...) és az ízlés mércéjét. (...) Féltve őrizted (...) a magyar nyelvet; prózában, versben, hangjátékban, daljátékban szólaltunk meg irányításod alatt. Jelenléted biztosíték volt, hogy (...) tisztelettel ápoljuk nemzeti múltunkat és folytatjuk azt az utat, melyen híres elődeink indultak el valamikor (...) megteremtve a nemzeti színjátszást.”

Cserés Miklós kopjafája a Farkasréti temetőben áll. Életútját, szakmai eredményeit Tertinszky Edit feldolgozta: *A rádióművészet Mestere Cserés Miklós dr.* című könyv 2001-ben jelent meg (Tarsoly Kiadó, Budapest).